

Schara Hubert

UREJANJE FONDA POLITIČNEGA KOMISARJA IN DEŽELNEGA SVETNIKA ZA OKROŽJE CELJE

Uvod

V nemškem okupacijskem arhivu, ki je sestavna enota arhiva IZDG, hranimo fonde najrazličnejših tvorcev iz obdobja 1941—1945. Fondi oblastnih ustanov, to so fondi šefoma civilne uprave za Spodnjo Štajersko in Gorenjsko podrejenih uradov političnih komisarjev (1. februarja 1942) deželnih svetnikov, vključno z registraturami nekaterih občinskih uradov, predstavljajo v tem sklopu večino ohranjenega gradiva. Tako hranimo od okrog 900 fasciklov oziroma 110 dolžinskih metrov gradiva teh provenienc iz Štajerske in Gorenjske samo za fond političnega komisarja — deželnega svetnika okrožja Celje, ki je hkrati najobsežnejši fond ne samo iz skupin fondov nemškega okupacijskega arhiva, temveč od fondov, ki jih hrani arhiv IZDG nasploh, 521 na novo urejenih fasciklov.

Zaradi boljše osvetlitve pomena gradiva kot tudi izdelanega analitičnega popisa za ta fond — o tem več kasneje, pa je nujno, še preden se zadržimo na opisu za ureditev potrebnih del in drugih informacijah, da si sprva ogledamo nekaj zgodovinskih dejstev, ki so vezane na delovanje tega urada.

IZGRADNJA OKUPACIJSKE CIVILNE UPRAVE V OKVIRU OKROŽIJ SPODNJE ŠTAJERSKE OZIROMA DEŽELNEGA OKROŽJA CELJE

V istem času, ko je prevzel Uiberreither na Spodnjem Štajerskem posle šefa civilne uprave 14. aprila 1941, je vzpostavil za uradna območja vsakega okrajnega glavarstva in v mestih Mariboru, Celju in Ptuju politične komisarje, ki so po nalogu šefa civilne uprave v svojem uradnem območju opravljali odredbeno in izvršilno oblast. Med drugim so bili pooblašteni, vzpostaviti za uradna območja občin tako imenovane uradne župane (Amtsbürgermeister).¹

Z vzpostavitvijo teh (uradnih) županov je prenehala oblast dotedanjih županov. Občinska zastopstva so bila vsepovsod s takojšnjo veljavo razpuščena.

¹ Uradni list šefa civilne uprave za Spodnjo Štajersko (Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark), 1941 (dalje navajam: VAZSt).

Da je bila to le začasna upravna razdelitev, kaže dejstvo, da je že od vsega začetka bila predvidena drugačna organizacijska struktura glede upravne razdelitve področij Spodnje Štajerske oziroma področij celjskega okrožja.

Dejstvo, da je bil Dorfmeister, ki je bil imenovan za političnega komisarja Celje-mesto, postavljen že od vsega začetka za političnega komisarja v bodočem celjskem okrožju, in dejstvo, da je šef civilne uprave v svoji okrožnici z dne 3. junija 1941 že predvidel upravno razdelitev Spodnje Štajerske in deželna in mestna okrožja, kažeta na to, da je bil načrt glede upravne razdelitve v grobem že prej pripravljen in da se je ta po zasedbi oziroma okupaciji Spodnje Štajerske zaradi dejanskih razmer, ki so nastale po sami zasedbi, postopoma razvijal. Gre za organizacijske spremembe v zvezi s področno razdelitvijo Spodnje Štajerske, za razmejitve med posameznimi okrožji in za področno razdelitev v posameznih okrožjih v zvezi s formiranjem novih občin oziroma združevanjem prejšnjih občin v večje občine. Po okrožnici šefa civilne uprave z dne 3. junija 1941 je bilo na področju Spodnje Štajerske sprva predvideno formiranje najmanj štirih deželnih okrožij in sicer v Mariboru, Ptujju, Celju in Brežicah ter enega mestnega okrožja v Mariboru. V njej je nadalje rečeno, da je v kratkem pričakovati odločitev glede formiranja petega deželnega okrožja na jugu, ki bo nastalo najverjetneje s pomanjšanjem deželnega okrožja v Brežicah.²

Že 4. junija 1941 je urad šefa civilne uprave izdal uredbo, v kateri odreja, da se bodo z veljavnostjo s 15. junijem 1941 v bodočih mestnih in deželnih okrožjih vzpostavili prehranjevalni uradi oddelka B. Iz razporeditve le-teh je že razvidno, kakšna naj bi bila področja razmejitve med posameznimi okrožji oziroma katere občine bodo spadale v posamezna okrožja (bodoče trboveljsko okrožje še ni bilo upoštevano).³

Z odredbo šefa civilne uprave z dne 18. junija 1941 o področni razdelitvi Spodnje Štajerske, ki je začela veljati 1. julija 1941, so bila potem formirana tale deželna in mestna okrožja: 1. deželno okrožje Maribor (Landkreis Marburg a. d. Drau), 2. deželno okrožje Ptuj (Landkreis Pettau), 3. deželno okrožje Celje (Landkreis Cilli), 4. deželno okrožje Trbovlje (Landkreis Trifail), 5. deželno okrožje Brežice (Landkreis Rann), 6. mestno okrožje Maribor (Stadtkreis Marburg a. d. Drau) in 7. okrajno glavarstvo Ljutomer (Bezirkshauptmannschaft Luttenberg), vendar s pripombo, da bo to z vključitvijo Spodnje Štajerske v »Reichsgau Steiermark«⁴ združeno z deželnim okrožjem Radgona (Radkersburg).⁴

Za vsako deželno okrožje kot tudi za mestno okrožje Maribor in okrajno glavarstvo Ljutomer (tu je prevzel posle političnega komisarja deželni svetnik okrožja Radgona), je bil postavljen politični komisar. Pooblastila teh komisarjev so ostala nespremenjena, torej enaka tistim, določenim z odredbo z dne 14. aprila 1941.

Tako je prišlo do formiranja novih uradov političnih komisarjev ter do ukinitve dotedanjih uradov političnih komisarjev za uradna območja bivših okrajnih glavarstev ter v mestih Celju in Ptujju. Do tedaj samostojni mesti Celje in Ptuj sta postali pripadajoči mesti deželnih okrožij Celje in Ptuj.

² Pol. kom. — dež. svet. okrožja Celje (ZV) F 20.

³ Prav tam.

⁴ VAZS 1941.

Obenem s formiranjem teh uradov je bila vzpostavljena tudi izpostava političnega komisarja deželnega okrožja Maribor s sedežem v Slovenjem Gradcu, ki je obstajala vse do 21. februarja 1943.⁵

Deželno okrožje Celje je nastalo iz območij tehle političnih komisarjev: 1. Celje mesto (Stadt Cilli), 2. Celje okolica (Cilli Land), 3. Gornji grad (Oberburg), 4. Šmarje pri Jelšah (St. Marein) brez tistih občin, ki so bile vključene v deželno okrožje Brežice. Nadalje so bile okrožju dodeljene še nekatere občine od uradnega območja političnega komisarja Slovenj Gradec (Windischgraz) in od uradnega območja političnega komisarja Laško (Tüffer).⁶

Temu primerno se je izvršila tudi predaja poslov in aktov. Kolikor so uradna območja dotedanjih političnih komisarjev pripadla v celoti deželnemu okrožju Celje, je predaja prešla na političnega komisarja za deželno okrožje Celje. V ostalih primerih je bila predaja le delna.

Po odredbi šefa civilne uprave z dne 18. junija 1941 je vključevalo deželno okrožje Celje 54 političnih in 3 katastrske občine. Deželnemu okrožju je pripadlo: od uradnega območja političnega komisarja Celje-okolica 24 političnih občin, od uradnega območja političnega komisarja Gornji grad 9 političnih občin, od uradnega območja političnega komisarja Laško 2 politični in 2 katastrski občini, od uradnega območja političnega komisarja Slovenj Gradec 7 političnih občin, od uradnega območja političnega komisarja Šmarje pri Jelšah pa 12 političnih in ena katastrska občina.

Potem ko je bila področna razdelitev Spodnje Štajerske v deželna in mestna okrožja končana, je šef civilne uprave, zato da bi bila občinam zagotovljena upravno politična in gospodarska možnost razvoja, 15. avgusta 1941 izdal odredbo, po kateri so bile združene oziroma vključene nekatere predvsem manjše politične občine kot tudi vse katastrske občine v večje politične občine »Grossgemeinden«.⁷

S tem so bile formirane v okviru posameznih deželnih okrožij poleg nekaterih že obstoječih še nadaljnje večje politične občine. Take priprave so potekale že od vsega začetka in to vzporedno s pripravami glede razmejitve med posameznimi deželnimi okrožji. Tako so bile nekatere občine združene oziroma upravljanje v teh predano večjim občinam tudi že prej, in to v času pred formiranjem deželnih okrožij kot tudi v vmesnem obdobju od formiranja do izida te odredbe. Zanimivo je to, da združitve pred 18. junijem 1941 odredba šefa civilne uprave o področni razdelitvi Spodnje Štajerske od istega datuma še ni upoštevala, upošteva in potrjuje pa jih odredba z dne 15. avgusta 1941.⁸ Po odredbi šefa civilne uprave z dne 15. avgusta 1941, ki zajema že opravljene, obenem pa odreja še nadaljnje združitve oziroma vključitve manjših občin v večje je prišlo v okviru deželnega okrožja Celje do formiranja 18 večjih političnih občin. Predaja poslov, kolikor se ni opravila v nekaterih primerih že prej, je bila potem v mesecu septembru končana.

Prav zaradi teh sprememb je izdal šef civilne uprave 20. septembra 1941 novo odredbo o področni razdelitvi Spodnje Štajerske. Po tej odredbi, ki je zamenjala prejšnjo (odredba z dne 18. junija 1941 je postala neveljavna), je bila Spodnja Štajerska razdeljena v tale mestna in deželna okrožja: 1. mestno okrož-

⁵ VAZSt 1943.

⁶ Pol. kom. — dež. svet. okrožja Celje, (ZV — Og), F 24.

⁷ VAZSt 1941.

⁸ Prav tam.

je Maribor, 2. deželno okrožje Maribor z izpostavo v Slovenjem Gradcu, 3. deželno okrožje Ptuj, 4. deželno okrožje Celje, 5. deželno okrožje Trbovlje, 6. deželno okrožje Brežice, 7. okrajno glavarstvo Ljutomer (to s pripombo, da bo to z vključitvijo Spodnje Štajerske v »Reichsgau Steiermark« združeno z deželnim okrožjem Radgono).⁹

Deželno okrožje Celje je bilo razdeljeno s spremembami z dne 15. avgusta 1941 v 33 občin. Taka razdelitev je z manjšimi spremembami potem ostala.

Enako kot se s temi organizacijskimi spremembami niso spremenila pooblastila političnih komisarjev, so ostala ta v veljavi tudi za župane. Razlika je bila le v tem, da je šlo sedaj za upravljanje samo večjih političnih občin in da so župani v večjem delu bili redno nastavljeni.¹⁰

Nemški občinski red (D.G.O.), ki je bil osnova upravno politični ureditvi občin, kljub temu da je — kot pravijo Nemci sami, potihoma — v osnovi sicer počasi stopal v veljavo, na Spodnjem Štajerskem v tem času še ni mogel biti vpeljan. Zato so morale biti občinske uprave še nadalje v večji meri podrejene okrepljenemu državnemu nadzoru. Tako tudi ni moglo priti do dokončne razmejitve med državno upravo in okrožno oziroma občinsko samoupravo.¹¹

Spodnja Štajerska je bila tako organizacijsko dokončno razdeljena. Seveda pa je bila s tem dosežena le zunanja oblika upravne ureditve, to je področna razdelitev. Postavitev organizacijske strukture posameznih uradov političnih komisarjev oziroma njihova izenačitev z uradi deželnih svetnikov je potrebovala še nekaj časa. Dokončna upravno pravna izenačitev, razen zunanje oblikovne, ni bila dosežena niti tedaj, ko je prišlo 1. februarja 1942 do preimenovanja političnih komisarjev v deželne svetnike oziroma njihovih uradov v urade deželnih svetnikov.¹² Tako se je preimenoval urad političnega komisarja za deželno okrožje Celje v urad deželnega svetnika okrožja Celje (Der Politische Kommissar für den Landkreis Cilli — Der Landrat des Kreises Cilli). Izjema je samo politični komisar mestnega okrožja Maribor, ki je s 1. februarjem 1942 dobil uradni naziv nadžupan (Oberbürgermeister). Okrajno glavarstvo Ljutomer, od 15. aprila 1943 deželno okrožje Gornja Radgona (Oberradkersburg), pa je že od prej vodil deželni svetnik okrožja Radgona.¹³

Pri tem naj opozorimo samo še na to, da je iskati vzrok za nekatere kasnejše organizacijske spremembe, poleg tega, da so nacisti skušali doseči čim večjo upravno politično izenačitev Spodnje Štajerske s sosednjim Štajerskim gauom, predvsem v razvoju in potrebah druge svetovne vojne.

Tako je prišlo kasneje enako kot v drugih področjih Nemčije tudi v gauih »Vzhodne marke« vključno z našima zasedenima področjema do nujnosti reševanja povsem novih nalog oziroma do razširitve že obstoječih. Poudarek je bil vedno večji na državno obrambnih in gospodarskih zadevah in ne več toliko na samih upravno-političnih.

Dne 16. novembra 1942 so bili gaulajterji imenovani za državno obrambne komisarje (Reichsverteidigungskommissar). S tem je bila vzpostavljena še večja povezanost stranke z upravo, na drugi strani pa doseženo enotnejše vodstvo uprave in gospodarstva.¹⁴

⁹ Prav tam.

¹⁰ Pol. kom. — dež. svet. okrožja Celje, (Predfondi, ZV — Pers).

¹¹ Pol. kom. — dež. svet. okrožja Celje, (Vst) F 10.

¹² Glej op. 89.

¹³ VAZSt št. 24 z dne 26. VIII. 1943, odredba z dne 4. VI. 1943. — Pol. kom. — dež. svet. okrožja Brežice, F 718.

Za državno obrambni okraj Štajerske je bila ta funkcija dodeljena gau-lajterju in državnemu namestniku Štajerske Uiberreitherju, ki je vodil posle državnega obrambnega komisarja izključno s pomočjo svojega lastnega urada državnega namestnika kot organa državnega obrambnega komisarja ter s pomočjo urada državnega namestnika v Salzburgu kot organa gospodarske uprave. Organom gospodarske uprave je bilo dodeljeno enotno vodenje vseh gospodarskih ukrepov v njihovem gospodarskem okraju. Medtem ko so večji gavi sestavljali samostojne gospodarske okraje, je bil več manjšim državno obrambnim okrajem — gauom dodeljen skupen gospodarski okraj. Tako je del gauov »Vzhodne marke« spadał v gospodarski okraj »Alpenland« s sedežem v Salzburgu, drugi del pa v gospodarski okraj »Donauland« s sedežem na Dunaju.¹⁵

Glede na predvideno priključitev so se nacisti že od vsega začetka trudili vzpostaviti tudi na Spodnjem Štajerskem čim hitreje enako upravno ureditev kot je ta veljala za sosednji štajerski gau.

Upravno politične enote reichgavi — teh je bilo v rajhu vsega skupaj samo 10, med njimi 7 gauov »Vzhodne marke«, »Alpen- und Donaureichsgau« — so postali nacistom vzor za bodočo upravno politično ureditev rajha. Hkrati z upravno politično ureditvijo »Vzhodne marke« je izšla tudi upravno politična ureditev priključenega sudetskega ozemlja. Na podlagi teh izkušenj je bila kasneje izvedena še upravno politična ureditev oziroma državno pravna priključitev poljskega koridorja, to je »priključenega vzhodnega področja«. Enako kot v »Vzhodni marki« so bili tudi iz teh področij formirani državni gavi in sicer »Reichsgau Sudetenland« in oba vzhodna gava »Danzig Westpreussen« in »Wartheland«.¹⁶

Poleg drugega je bilo prav v teh primerih načelo državne in upravne enotnosti ter vodstveno načelo lahko zelo dosledno in v največji meri uresničeno. Upravno deželno področje, gau, je bilo hkrati tudi politično področje. Gau-leiterji so bili obenem tudi državni namestniki.¹⁷

Organizacija uprave reichsgaua:¹⁸ na čelu reichsgaua je bil državni namestnik (Reichsstatthalter), ki je vodil na stopnji reichsgaua državno upravo kot upravo rajha (Reichsverwaltung) in samoupravo reichsgaua. Obči zastopniki državnega namestnika so bili v okviru državne uprave vladni predsednik (Regierungspräsident), v okviru samouprave gava pa deželni glavar (Gauhauptmann). Urad državnega namestnika (Reichsstatthalterei) je bil sestavljen iz centralne uprave, oddelkov I do V s pripadajočimi pododdelki in decernati, nadalje iz deželne komore (Gaukämerei) višjega zavarovalnega urada (Obersicherungsamt) in višje vladne blagajne (Regierungsoberkasse).

Reichsgau se je delil v deželna in mestna okrožja (Land- und Stadtkreise). Deželna okrožja so bila državno upravna okrožja in samoupravni organi, mestna okrožja le samoupravni organi. Na čelu deželnega okrožja je bil deželni svetnik (Der Landrat), na čelu mestnega okrožja pa župan (Bürgermeister),

¹⁴ Pfundtner-Neubert, Reichsrecht, Ausgabe Oesterreich (I RV-2).

¹⁵ Prav tam. — Taschenbuch für Verwaltungsbeamte 1943, Berlin 1943.

¹⁶ Wilhelm Struckart — Rolf Schiedermaier, Neues Staatsrecht II, Leipzig 1941 str. 31—36. — Bodo Dennewitz, Verwaltung und Verwaltungsrecht, Wien 1944, str. 286—312. (dalje navajam: Dennewitz VuV). — Pfundtner-Neubert, Reichsrecht I.

¹⁷ Glej op. 16.

¹⁸ Dennewitz VuV, str. 297—307. — Entwurf einer Geschäftsordnung der Behörde des Reichsstatthalters in der Steiermark, Graz 1940 (brošura).

katerega uradni naziv je bil nadžupan (Oberbürgermeister). Deželni svetnik je vodil celotno državno upravo na stopnji okrožja v okviru svojih pristojnosti. Državno upravo v mestnih okrožjih je vodil nadžupan, kolikor ni bilo za policijske zadeve odrejeno drugače (op.: pristojnosti policijskih predsednikov ali policijskih direktorjev. Slednji je bil na primer imenovan v Mariboru.).

Organizacija okrožne uprave:¹⁹ na čelu deželnega okrožja je bil deželni svetnik, ki je vodil v okviru svojih pristojnosti celotno državno upravo na stopnji okrožja in samoupravo deželnega okrožja. Imel je državni nadzor nad občinami, ki so pripadale okrožju.

Mesto deželnega svetnika je bilo v vseh vprašanih uprave vodilno in odločujoče; skrbel je za uspešno in tesno sodelovanje državnih uradov, korporacij ter samoupravnih ustanov v svojem okrožju. Nadalje je skrbel tudi za to, da je bil obveščen o vseh važnejših zadevah, ki so se nanašale na celotno upravljanje okrožja, hkrati pa se je po možnosti tudi sam vključeval v reševanje teh zadev. Poleg tega je bil deželni svetnik tudi okrožni policijski organ.

Naloge okrožne samouprave: za področje samouprave so bili deželnemu svetniku dodeljeni okrožni svetniki kot svetovalci. Javne naloge, ki jih je moralo okrožje kot samoupravni organ izpolnjevati v svoji odgovornosti so bile lahko prevzete prostovoljno ali pa so mu bile zakonsko dodeljene. Poleg tega so bile lahko deželnemu okrožju kot samoupravnemu organu po naročilu zakonsko prenešene v reševanje tudi zadeve državnega značaja (zadeve po naročilu). (Op.: K zadevam po naročilu bi spadale tudi po priključitvi Spodnje Štajerske in Gorenjske npr. naloge v zvezi z družinskim skrbstvom kot tudi naloge prehrabnenih in gospodarskih uradov.)

Deželni svetnik je imel namestnika (Der Vertreter des Landrates). Obči namestnik deželnega svetnika za državno upravo in okrožno samoupravo je bil ponavadi po položaju najvišji uslužbenec, ki je moral biti tudi pravni izvedenec, kolikor ni v posameznih primerih odredil državni namestnik drugače.

Urad deželnega svetnika je bil po pravilu sestavljen: I. V državni upravi — iz glavne pisarne (Hauptbüro), upravnih oddelkov po potrebi, zdravstvenega oddelka, šolskega oddelka; II. V okrožni samoupravi — iz občega oddelka okrožne samouprave, skrbstveno-mladinskega urada, računsko-občinsko kontrolnega urada, okrožne blagajne.

Vključevanje nadaljnjih služb v urad deželnega svetnika je bilo pridržano državno zakonskim predpisom. Temu primerno je potekal tudi razvoj v zvezi s postopno organizacijsko graditvijo uradov političnih komisarjev na Spodnjem Štajerskem, katere cilj je bil čimprejšnja preureditev teh uradov v urade deželnih svetnikov.

GRADITEV ORGANIZACIJSKE STRUKTURE URADA POLITIČNEGA KOMISARJA — DEŽELNEGA SVETNIKA OKROŽJA CELJE

Sedaj si na kratko oglejmo, kako je ta graditev potekala v primeru urada političnega komisarja — deželnega svetnika okrožja Celje. V podrobnosti se v v okviru tega sestavka ne moremo spuščati. Te vsebuje načrt za urejevanje, ki je priložen izdelanemu analitičnemu popisu za ta fond.²⁰

¹⁹ Pol. kom. — dež. svet. okrožja Celje, (ZV — Og), F 23. — Dennywitz, VuV str. 310—313.

²⁰ Pol. pom. — dež. svet. okrožja Celje, (ZV — Og) F 23.

I. Čas obstoja uradov političnih komisarjev za uradna območja bivših okrajev (14. aprila 1941 do 1. julija 1941). — V tem času je bila upravna ureditev v celoti kot tudi organizacijska struktura uradov še zelo nejasna. Iz ohranjenega načrta glede razdelitve delovnih področij urada političnega komisarja za okraj Celje — podeželje je urad vključeval tele oddelke oziroma delovna področja: občna uprava, policijska uprava, šolstvo, kulturno in družbeno varstvo, skrbstvo in mladinska pomoč, zdravstvo, gospodarska pomoč in gospodarsko pospeševanje, finančna in davčna uprava, pisarna, orožniški okrožni vodja, vodja za vozno pripravljenost.

II. Čas obstoja urada političnega komisarja za deželno okrožje Celje — deželnega svetnika okrožja Celje (1. julija 1941 do maja 1945). — Organizacijska struktura se je v tem času večkrat spremenila: formiranje urada za deželno okrožje Celje 1. julija 1941, spremembe glede organizacijske strukture in delovnih področij urada 1. oktobra 1941, preimenovanje urada političnega komisarja v urad deželnega svetnika 1. februarja 1942, spremembe glede delovanja oziroma porazdelitve delovnih področij urada 9. marca 1942, spremembe glede organizacijske strukture in porazdelitve delovnih področij urada 1. avgusta 1943, spremembe glede porazdelitve nekaterih delovnih področij urada 13. septembra 1943, spremembe v zvezi s planom glede razdelitve delovnih področij urada 1. oktobra 1943, spremembe glede porazdelitve nekaterih delovnih področij urada 1. maja 1944, kapitulacija maja 1945.

Medtem ko je prišlo do sprememb v času od formiranja deželnega okrožja oziroma vzpostavitve urada za to okrožje zaradi tendenc čimprejšnje preureditve urada političnega komisarja v urad deželnega svetnika, so vplivale na spremembe od srede leta 1943 predvsem potrebe vojno gospodarskega značaja in s tem v zvezi vprašanja poenostavitve uprave, ki je potekalo ne samo na Spodnjem Štajerskem in Gorenjskem, temveč tudi v drugih področjih rajha.

1. Za čas od 1. julija 1941 do 1. oktobra 1941 je ohranjen samo načrt glede razdelitve delovnih področij. Med tem so bili 25. avgusta 1941 uradu sicer poslani poslovnik in registraturni načrti urada, vendar so ti pričeli veljati šele s 1. oktobrom 1941.

Ko so bila formirana deželna okrožja oziroma ko je bilo formirano deželno okrožje Celje, je organizacija urada političnega komisarja začela dobivati oblike, ustrezne okrožni upravi. Prav gotovo je predstavljal prav ta načrt glede razdelitve delovnih področij v tem prehodnem obdobju zadevni poskus. Urad je bil sestavljen iz dveh sektorjev. V sektorju državne uprave je vključeval tele oddelke oziroma delovna področja: a) politične, občne, notranje in policijske zadeve kot tudi državni občinski nadzor, b) gospodarske zadeve, c) zdravstveni urad, č) veterinarski oddelek, d) okrožni šolski svetnik, e) orožniški okrožni vodja, v sektorju okrožne samouprave pa a) občne in finančne zadeve okrožne samouprave kot tudi zadeve glede skrbstva, b) vojno-gospodarske zadeve.

2. Čas obstoja urada od 1. oktobra 1941 do 1. avgusta 1943. — Kot je razvidno iz okrožnice šefa civilne uprave z dne 25. avgusta 1941, so bili deželnemu okrožju poslani poslovnik in registraturni plani političnih komisarjev. Med drugim je bilo v okrožnici tudi poudarjeno, da se organizacijsko pravni položaj v zvezi z deželnimi okrožji še ne more obravnavati kot že dokončen. Posebno še ni bilo predvideno, kako bosta glede na medsebojni odnos formirana državna uprava in okrožna samouprava. Zato je bilo poudarjeno, da je potrebno imeti predloženi poslovnik in registraturni plan le kot osnutek.

Izrečena je bila tudi želja, da se naj politični komisarji zavzemajo še osebno za to, da bo poslovnik čim prej vpeljan, kajti brez poslovnika, ki predstavlja najnujnejši red za potek poslov, uprava ne bo mogla opravljati svojih nalog. Zato je potrebno, da se bo poslovnik obravnaval v pravem smislu, tako da bo lahko delovni proces potekal brez večjih težav. — Poslovnik in registraturni plan urada sta začela veljati s 1. oktobrom 1941

S spremembami z dne 9. marca 1942 je imel urad tole strukturo:

Političnemu komisarju — deželnemu svetniku oziroma njegovemu namestniku so bila v tem času pridržana nekatera delovna področja oziroma zadeve iz le-teh v osebno obdelavo. Iz sektorja državne uprave: ustava, občinsko nadzorstvo, denarni zavodi in industrijska ter komercialna združenja, zaplemba židovskega imetja, policija — splošno, policijski nadzor, poročila o položaju; iz sektorja okrožne samouprave pa: ustava, notranja organizacija, ljudska vzgoja, mladinska vzgoja, gospodarsko pospeševanje, gospodarska dejavnost — splošno.

V okviru sektorja **državne uprave** je urad vključeval: I. Upravni oddelek (glavni urad) — personalne in finančne zadeve, notranje zadeve, sprejemna in razpošiljevalna ter dostavna služba; II. Upravni oddelek — državno obrambne zadeve, zračna zaščita, obmejna zaščita; III. Upravni oddelek — državljanstvo, nemško državljanstvo, domovinska pravica, rasno varstvo, zadeve glede prebivalstva, uradni nadzor, pravo osebnega stanja, zakonske zveze, poimenovanja, sprememba imen, cerkvene zadeve, zadeve glede matičnih knjig; IV. Upravni oddelek — obrtništvo, obrtni obrati, razlastitev, delovno pravo, delovna zaščita, delovne akcije, socialno zavarovanje, vodno pravo, energetsko pravo; V. Upravni oddelek — stanovanjske zadeve, kulturno in socialno varstvo, poljedelske zadeve (kolikor spadajo v državno področje deželnega svetnika), rudarstvo in plavžarstvo (kolikor spadata v državno področje deželnega svetnika); VI. Upravni oddelek — štiriletni plan, določanje cen, nadzorstvo cen, promet z zemljišči; VII. Upravni oddelek — prometne zadeve, pravne zadeve; VIII. Upravni oddelek — policija za inozemce in izgon iz dežele, zadeve glede potnih listov in prijavljanja, osebni izkazi, zadeve glede društev in shodov, policijska ura, orožje, municija, poizvedbe, gledališča in nastopi, kazenske zadeve; IX. Zdravstveni urad — pravne zadeve zdravstva, zdravstveno osebje in zdravstveni obrati, strokovne zadeve zdravstva; X., Veterinarski urad; XI. Okrožni šolski svetnik — šolski organi, ljudske šole in gimnazije, personalne zadeve učnega osebja, pedagoške zadeve ljudskih šol in gimnazij; XII. Vodja za vozno pripravljenost (Fahrbereithaftsleiter); XIII. Orožniški okrožni vodja; XIV. Komisarični okrožni vodja prostovoljnega gasilstva; XV. Vodja voznega parka; XVI. Hišni upravnik.

V okviru sektorja **okrožne samouprave** pa je urad vključeval: I. Splošni oddelek, II. Skrbstveni in mladinski urad in oddelek za družinsko vzdrževanje, III. Računski in občinsko kontrolni urad, IV. Okrožna blagajna, V. Prehranjevalni urad, oddelek A: poljedelske zadeve, vojno prehranjevalne zadeve (kritje potreb), VI. Prehranjevalni urad, oddelek B: vojno prehranske zadeve (razdelitev), VII. Gospodarski urad: vojno gospodarske zadeve.

3. Čas obstoja urada od 1. avgusta 1943 do maja 1945. — Dne 1. avgusta 1943 oziroma 1. januarja 1944 je bil za vse urade deželnih svetnikov na Spodnjem Štajerskem izdan nov poslovnik, katerega sestavna dela sta bila tudi na

ново popravljen organizacijski načrt ter registraturni načrt urada. Omenimo naj še to zanimivost, da je bil enak organizacijski načrt vpeljan hkrati tudi v drugih okrožjih Štajerske. Vzrok za spremembe v organizacijski strukturi uradov je iskati predvsem v vojno gospodarskih potrebah. Nacisti so bili pri siljeni po eni strani v čim večjo poenostavitev celotnega upravnega sistema, po drugi strani v reševanje povsem novih nalog ali pa v razširitev prejšnjih, ki so glede na potrebe vojne zahtevale vedno večji poudarek. Urad deželnega svetnika se ne deli več — posebej v okviru državne uprave in posebej v okviru okrožne samouprave — v oddelke oziroma urade, temveč je postavljen enoten organizacijski načrt skupno za državno upravo in okrožno samoupravo.

S spremembami z dne 13. septembra in 1. oktobra 1943 ter 1. maja 1944 je imel urad tole organizacijsko strukturo oziroma porazdelitev delovnih področij: Deželnemu svetniku oziroma njegovemu namestniku pridržane zadeve so: Zaupne zadeve, to je zadeve »tajno«, »tajne državne zadeve« in »samo za službeno uporabo« [Präs], predstojniške zadeve — vse zadeve, ki si jih je deželni svetnik pridržal v osebno obdelavo [Vst].

Deželnemu svetniku so bili neposredno podrejeni: Oddelek za državno obrambo in vojaške zadeve [RV], ki je vključeval tudi referat za vojno škodo; Zračna zaščita [Lu]; Orožniški okrožni vodja; Okrožni vodja prostovoljnega gasilstva; Kulturno varstvo [Ku].

Sektor centralne uprave (ZV) je vključeval štiri pododdelke, in sicer: Organizacija [ZV — Og]; Glavni urad [ZV — HB]; Personalna [ZV — Pers]; Finance [ZV — Fi].

Oddelek I — Splošne notranje zadeve; vključeval je 11 pododdelkov, in sicer: Državni nadzor nad občinami [I — Gem], Zadeve glede prebivalstva [I — Bev 1, 2, 3] (pododdelek je vključeval tri delovna področja: [I Bev 1] državljanstvo, [I Bev 2] pravo osebnega stanja, [I Bev 3] cerkvene zadeve), tujski promet [I — Fv], stanovanjske zadeve [I — Wo], gradbene zadeve [I — Bau], vodno pravo [I — Wa], obrtno gospodarstvo [I — Gew 1, 2], poljedelstvo in gozdarstvo [I — La], promet z zemljišči [I — Gu], postavljanje in nadzorstvo cen, kazenske zadeve glede cen [I — Preis], policijske zadeve [I — Pol 1, 2, 3] (pododdelek je vključeval tri večje enote, in sicer: [I Pol 1] policijske zadeve splošno in posebno vključno z oddelkom oziroma mestom za izstavljanje potnih listov viz in izkaznic [I Pol 1P], [I Pol 2] kazenske zadeve, lov in ribolov, [I Pol 3] urad za inozemce).

Oddelek II — Ljudska oskrba; vključeval je skrbstveni urad [II — 40], oddelek za družinsko vzdrževanje [II — 44], mladinski urad [II — 46].

Oddelek III — Računski in občinski kontrolni urad [III — 06].

Oddelek IV — Okrožna komunalna blagajna, hkrati izplačevalnica državne uprave [IV — 95].

Oddelek V — Vojno gospodarstvo in promet; vključeval je gospodarski urad [V — 10] (s pododdelkom za promet in dovoljevalno mesto za motorna vozila [V — Verk]), vodja za vozno pripravljenost [V — Fb].

V uradu so bili v nadaljnjem še: prehranjevalni urad (vključeval je dva oddelka, in sicer prehrabeni urad — oddelek A, prehrabeni urad — oddelek B [11 —], zdravstveni urad [G], veterinarski urad [Vet], šolski urad vključno okrožna izobraževalnica [Schu].

OPIS DEL V ZVEZI Z UREJANJEM IN POPISOM FONDA POLITIČNEGA
KOMISARJA — DEŽELNEGA SVETNIKA ZA OKROŽJE CELJE

Na podlagi vseh teh področno organizacijsko strukturnih sprememb, do katerih je prišlo med obstojem oziroma delovanjem urada političnega komisarja — deželnega svetnika okrožja Celje vključno z obdobjem, ko so delovali še predhodni uradi političnih komisarjev za uradna območja bivših okrajev, katerih gradivo je kasneje prevzel ta urad, so bili izdelani metodološki napotki oziroma načrt za sistematično ureditev. Na podlagi tega načrta so bili potem sestavljeni predfondi (gradivo uradov političnih komisarjev za bivše okraje) in podfondi (gradivo uradov političnemu komisarju — deželnemu svetniku podrejenih uradov oziroma oddelkov).

Nadalje je bila izdelana tudi shema o gibanju gradiva; to je njegovih organsko izraslih celot, ki so nastale med poslovanjem urada, upoštevajoč vse spremembe glede poslovanja, delovanja, s tem v zveze spremembe glede porazdelitve delovnih področij ter organizacijske strukture urada kot celote ter le-temu podrejenih oddelkov oziroma pododdelkov in uradov. Ta je sedaj skupno z načrtom za urejevanje priložena analitičnemu popisu.

Dela na tem fondu so trajala skupno dobrih šest let, od tega je odpadlo na dela v zvezi z izdelavo za sistematično ureditev potrebnega načrta ter dela v zvezi z grobo in podrobnejšo sistematizacijo gradiva v okviru posameznih provenienčnih in podprovenienčnih enot štiri leta in pol, na dela v zvezi z izdelavo analitičnega popisa vključno z izdelavo pregledov sistematizacije gradiva in kratkih pregledov organizacijsko administrativnih sprememb, ki so priključeni posameznim organizacijskim enotam, pa leto in pol.

Tako je danes na 500 tipkanih straneh popisanih 510 na novo urejenih fasciklov gradiva tega fonda. V kratkem bo tipkopis tudi vezan in na voljo uporabnikom.

Gradivo je sedaj sistematizirano po strukturi, ki je v večjem delu oprta na zadnjo organizacijsko razdelitev urada, seveda z nekaterimi nujnimi smiselnimi spremembami, in šteje 31 zaporednih provenienčnih in podprovenienčnih enot, če ne upoštevamo razdelitev nekaterih od teh v še manjše enote, npr. urad ali oddelek je vključeval tudi po tri referate ali delovna področja. Končna sistematizacija ohranjenega gradiva je podrobneje razvidna iz razporeditve sistematiziranih provenienčno in podprovenienčnih enot, ki je analitičnemu seznamu kot kazalo priložena.

Glede na že povedano nam bo sedaj jasneje, da so bila dela v zvezi z obdelavo tega fonda zelo kompleksna in dokaj zamotana. Urejanje in sestavljanje analitičnega popisa je zahtevalo mnogo predhodnih raziskovanj in proučevanj, predno smo se lahko lotili izdelave metodoloških napotkov — načrta za urejevanje, katerega izdelava je bila spričo popolne neurejenosti kot tudi zaradi vseh prej naštetih organizacijsko registrativnih sprememb nujno potrebna. Šele nato smo lahko prešli k urejevanju, to je sistematizaciji gradiva, pri kateri smo težili, da bi prišla do veljave funkcionalnost in organizacijska struktura urada ter vsebinska klasifikacija gradiva.

Zaradi povojnih, ne najbolj strokovnih preurejevanj oziroma urejevanj, pri katerih niso dosledno upoštevali niti provenienčnega načela v smislu upoštevanja fonda (sestavljanje provenienčnih enot), kaj šele, v smislu prvotne ure-

ditve, je prišlo do popolnega razbitja ne samo enot v smislu sistematizacije gradiva v fonde, podfonde in predfonde, temveč tudi v smislu sistematizacije v skupine, dosjeje in predmete in s tem v zvezi tudi do razbitja predmetov samih.

Nedotaknjeno je ostalo le tipsko gradivo nekaterih delovnih področij, kolikor ni bilo tudi to pomešano med drugo gradivo in z velikim trudom in natančnostjo celo datumsko razporejeno ne glede na strukturno registraturno ureditev itd. Tako so bile sestavljene razne podprovenienčne enote — zbirke, svobodni dosjeji, serije itd. Prav ta preurejevanja so bila glavni vzrok, da je bilo delu gradiva zelo težko določiti mesto, ki mu v strukturi fonda pripada.

Dela v zvezi z ugotavljanjem mesta posameznih aktov, predmetov ali dosjejev (sistematizacija le teh po registraturnem planu oziroma organizacijski strukturi in delovnih področij urada) so bila zelo zamudna in to predvsem zaradi mnogih organizacijskih sprememb (formiranj, preformiranj), sprememb glede delovanja, delovnih področij in organizacijske strukture urada, sprememb s tem v zvezi, ki so dobile svoj odraz tudi v prvotni registraturni ureditvi, zaradi nedoslednega administrativnega poslovanja v uradu in s tem v zvezi opremljenosti dokumentov, zaradi vključevanja aktov — še v času delovanja urada — iz registratur predhodnih uradov (predfondov), ki so bili še tekočega značaja in pomena za urad deželnega svetnika Celje v svojo registraturo (fond), zaradi raznih odstopanj, ki so nastala v ureditvi od napotkov za ureditev registrature po registraturnem planu že med poslovanjem urada, zaradi neohranjenih ali nepopolno ohranjenih registraturnih pripomočkov, zaradi neohranjenega ali deloma ohranjenega gradiva.

Pri urejanju se prav zaradi tega v mnogih primerih nismo mogli posluževati neposredne metode. V mislih imamo klasifikacije del z ozirom na že ustaljene faze urejevanja, kajti faze so se zaradi stopnje neurejenosti večkrat prepletale. Tako smo morali večkrat sprva proučiti posamezne zadeve, jih dopolnjevati, iskati njihove iztrgane dele, sestavljati dosjeje in jih nato klasificirati po oznakah registraturnega načrta oziroma organizacijski strukturi in delovnih področij urada. Nato smo šele lahko prešli h grobi oziroma dokončni sistematizaciji, to se pravi k urejevanju v smislu že prej naštetih faz dela. Z drugimi besedami, večkrat smo morali izhajati iz podrobnejšega urejevanja, ki naj bi bila zaključna faza del, da smo lahko sestavljali fonde, predfonde in podfonde oziroma skupine in dosjeje.

Gradivo, kolikor je ohranjeno, je sedaj razporejeno v dve večji skupini:

I — (14. aprila do 1. julija 1941) Predfondi: Gradivo predhodnih uradov političnih komisarjev za okraje Gornji grad, Šmarje pri Jelšah vključno z občino Hum (gre za gradivo občinskega urada Hum ob Sotli do predaje te občine Hrvatski), drobci gradiva za Celje-podeželje in del gradiva za Laško (za Celje-mesto gradiva nimamo).

Drugo gradivo: večina gradiva urada političnega komisarja za okraj Celje-podeželje ter drobci-posamezni akti zgoraj naštetih uradov, tudi posamezne večje skupine aktov; vse to je glede na dejstvo, da so že v času poslovanja akte-predmete prevzeli v nadaljnji postopek (predmeti-zadeve so kratkomalo nadaljevale svoj organsko rast) oziroma jih zaradi potreb vključili v registraturo urada političnega komisarja za deželno okrožje Celje, sistematizirano v okviru te enote.

II — (1. julija 1941 — maj 1945) Fond političnega komisarja — deželnega svetnika okrožja Celje s podfondi, vključujoč tudi že prej omenjeno in med poslovanjem vključeno gradivo teh predhodnih uradov.

Vodja urada politični komisar — (1. februar 1942) deželni svetnik je bil Anton Dorfmeister in sicer od formiranja deželnega okrožja Celje 1. julija 1941 pa vse do smrti 3. februarja 1945, potem ga do konca vojne od 5. februarja 1945 zamenjuje Heinz Mayerhofer. Pred formiranjem deželnega okrožja Celje je bil Dorfmeister politični komisar za Celje-mesto; politični komisar za okraj Celje-podeželje je bil tedaj Josef Eidenberger.

Od uradov ali sektorjev oziroma oddelkov, ki so razvidni iz zadnjega strukturnega razporeda urada, je gradivo ohranjeno v večjem delu ali pa vsaj deloma skoraj za vse važnejše urade, sektorje ali delovna področja.

Ne hranimo pa gradiva (če gremo po vrstnem redu v že omenjenem zadržnem razporedu) tehle uradov oziroma oddelkov: okrožni vodja prostovoljnega gasilstva, kulturno varstvo, tujski promet, oddelek IV, prehranjevalni urad, zdravstveni urad, veterinarski urad, šolski urad.

Samo drobce gradiva pa hranimo za oddelek za družinsko vzdrževanje, mladinski urad in gospodarski urad.

Nadalje je v tem zadnjem pregledu strukture urada upoštevan tudi orožniški okrožni vodja, ki je bil političnemu komisarju — deželnemu svetniku kot okrožnemu policijskemu organu po personalni liniji neposredno podrejen. Ker je njegov urad Orožniško okrožje Celje po svoji funkciji, to je po nalogah in delovanju, spadal v strukturno neposredno podrejenost orožniških ustanov (urad je imel poleg tega tudi čisto samostojno registraturo, svoj registraturni načrt), je to gradivo, ki je sicer v večjem delu ohranjeno, vključeno oziroma sistematizirano v sklopu skupin fondov za orožništvo.

Poleg tega pa naj omenimo, da je del gradiva »policijske zadeve-splošno«, ki si jih je pridržal v času 1941—1943 namestnik deželnega svetnika v osebno obdelavo in ki vsebuje poročila v zvezi z NOB, v Muzeju revolucije v Celju. Večji del oziroma preostali del tega gradiva, ki ga hranimo v Ljubljani, je sedaj sistematizirano v sklopu pododdelka policijske zadeve (I Pol 1).

Nadaljnjih podrobnosti glede ohranjenosti gradiva za posamezne enote ne mislimo naštevati. Omenimo naj samo še to, da hranimo od predfondov skupno 8 fasciklov, od gradiva deželnemu svetniku pridržanih zadev 2 fascikla, od dokumentacije namestnika deželnega svetnika, ki je bil obenem vodja I. oddelka, 9 fasciklov, za sektor centralne uprave 27 fasciklov, za I. oddelek, kar je hkrati najvažnejši sektor urada deželnega svetnika, 247 fasciklov (od tega samo za policijski oddelek 127 fasciklov), od oddelka za državno obrambo in vojaške zadeve 117 fasciklov, za zadeve zračne zaščite 14 fasciklov, za III. oddelek (računsko in občinsko kontrolni urad) 11 fasciklov, od oddelka V. (vojno gospodarstvo in promet) 42 fasciklov, končno za oddelek II. (ljudska oskrba) 44 fasciklov. S tem smo hkrati tudi že v glavnem podali razporeditev ali vrstni red, po katerem je gradivo oziroma so enote, za katere gradivo hranimo, sedaj sistematizirane.

Pomen izdelanega analitičnega popisa skupno z načrtom za urejevanje za ta fond je predvsem v tem, da naš poleg že omenjenih podatkov glede zgodovine tvorca fonda seznanja tudi z vsebino posameznih važnejših aktov, predmetov, dosjejev, serij ali delovnih področij in nam vse to tudi časovno opredeljuje. Nadalje nam posreduje tudi razne druge specifičnosti (originalne

naslove uradov, ponemčena imena in slovenska imena krajev, imena oseb itd.). Tako nas seznanja s strukturo in vsebino fonda in nam gradivo, ki je provenienčno in strukturno urejeno tudi locira (fascikel/mapa/ovoj F/M/O).

Prav ti podatki, ki so rezultat določenih izsledkov in dolgotrajnega dela, so zgodovinarju, ki bo raziskoval to problematiko, nujno potrebni. Poleg tega pa dajejo analitični popis oziroma tako izpisane informacije tudi vpogled v organsko rast tvorca tega fonda in v določeni meri nakazujejo tudi vrsto problemov, ki bodo seveda odvisno od usmeritve raziskovanj lahko služili v določeni meri kot vrsta že uporabnih elementov.

Glavni namen izdelave takega znanstveno informacijskega sredstva je, olajšati zgodovinarju pristop k virom in to tudi v primeru, ko je zainteresiran samo za določeno problematiko. Ker je analitični popis za fond izdelan pretežno v te namene, bo prav gotovo lahko uspešno služil tudi kot tak pripomoček.

Sedaj si v informacijo na kratko oglejmo glede na že prej omenjene izhodiščne elemente, kaj nam gradivo vsebinsko nudi.

I. Tendence državno in upravno pravne, politične ter narodnostne vključitve Spodnje Štajerske k rajhu. V tem pogledu nam služi omenjeno gradivo glede na dejstvo, da je to pač organsko zrasla celota, preostanek določenega dogajanja v določenem obdobju in na določenem teritoriju kot celota. Iz te celote lahko razberemo, kako so se te tendence kazale pri delovanju, pri nalogah enega in s tem podobno vseh uradov političnih komisarjev oziroma deželnih svetnikov na Spodnjem Štajerskem od vprašanj načelnega značaja do podrobnosti vsakdanje prakse. V istem času pa nam daje prav ta celota tudi vpogled v posamezne procese od priprav do izdaje navodil, prek njihovega dopolnjevanja do stvarnih izvajanj le-teh v vsakdanji praksi. S tem v zvezi nam osvetljuje tudi težave, ki so pri tem nastajale.

V podrobnostih naj opozorimo na nekaj pomembnejših vprašanj oziroma skupin gradiva, ki se na ta vprašanja vežejo:

Glede posebne državno in upravno pravne konstrukcije okupacijske uprave kot tudi vprašanj v zvezi z uvajanjem zakonskih določil nemškega prava oziroma prava šefov civilnih uprav nam služijo predvsem odredbe in navodila šefa civilne uprave in drugih nadrejenih službenih mest — za obdobje od 14. aprila 1941 do 1. julija 1941 pri predfondih, to je uradih političnih komisarjev za uradna območja bivših okrajev, od 1. julija 1941 do maja 1945 pa pri gradivu fonda političnega komisarja — deželnega svetnika okrožja Celje.

V istem sklopu najdemo tudi podatke glede področne razdelitve, glede mej (vizumske meje, policijske meje, carinske meje), nadalje glede strukturé urada šefa civilne uprave za Spodnjo Štajersko, glede organizacijskih vprašanj v zvezi s področno in upravno-politično razdelitvijo Spodnje Štajerske kot tudi glede vezanosti drugih služb in uradov, ki so delovali v okviru te uprave.

Nadalje nam to gradivo omogoča vpogled na postopen razvoj na področju civilno in kazensko pravnih vprašanj, osvetljuje razvoj v zvezi z vpeljavo sodstva oziroma uvajanjem sodišč ter kaže na postopno razmejevanje pristojnosti političnih komisarjev oziroma deželnih svetnikov pri kazenskih zadevah. Vsebuje tudi navodila glede urejevanja državljanskih vprašanj ter vprašanj v zvezi s klicanjem Spodnještajercev v vojaško in državno delovno službo. (Še posebno nam v te namene lahko služi dokumentacija namestnika političnega komisarja — deželnega svetnika 1941—1943, RV.)

Prav iz teh navodil je zelo jasno razvidno tudi že v prejšnjih poglavjih tega sestavka omenjeno in v dveh razvojnih stopnjah potekajoče postopno uva-
janje zakonskih določil nemškega prava. To je to pred nameravano priklju-
čitvijo, ki je bilo bolj začasnega značaja, in tisto intenzivirano, potem ko je bilo
nacistom že jasno, da bo morala priključitev izostati. Ker so bila pravna vpra-
šanja intenzivirana na vseh področjih njihovega delovanja, nam za osvetlitev
tega služi tudi drugo gradivo.

II. Tendence čimprejšnjega ponemčenja Spodnje Štajerske oziroma raz-
naroditve in ponemčenja slovenskega življa. — V okviru gradiva, ki je na-
stalo še v času obstoja uradov političnih komisarjev za bivše okraje, najdemo
podatke glede obeh institucij, ki sta služili za utrjevanje nemštva, to je glede
Štajerske domovinske zveze in urada pooblaščenca državnega komisarja za
utrjevanje nemštva. Še posebno zanimivi so podatki glede nalog in ciljev
vzpostavitve Štajerske domovinske zveze, akcije za vpis, o organizacijskih vpra-
šanjih itd. Nadalje najdemo tudi podatke glede priprav za izgon vseh po 1.
januarju 1914 priseljenih na Spodnje Štajersko, o delu raznih komisij, glede
izgonov čez mejo in aretacijah, glede zaplembe imetja državi sovražnih oseb
oziroma izgnanih, o ukinitvi slovenskih knjižnic in ustanovitvi nemških knjiž-
nic, prepovedi prodaje slovenske literature itd. (Predfondi, I Pol 1).

Pri gradivu političnega komisarja — deželnega svetnika, v sklopu katerega
je sistemiziran tudi del gradiva teh predhodnih uradov, najdemo razne po-
datke glede posameznih izgonov ali vrnitve izgnancev, o vprašanjih preselitve
Hrvatov iz Spodnje Štajerske oziroma celjskega okrožja in problemov s tem
v zvezi (I Pol 1, I Pol 1 P, I Pol 3, I Bev 1), nadalje razne podatke in navodila
glede ponemčenja oziroma nemške pisave priimkov in osebnih imen, glede
ponemčenja krajevnih imen (I Pol 1, I Bev 1); o vprašanjih preverjanja bivših
jugoslovanskih uradnikov in nameščencev ter uslužbencev drugih strokovnih
služb v zvezi z njihovo vključitvijo ali izključitvijo (ZV — Pers), o vprašanju
duhovnikov in onemogočanju političnega vpliva cerkve (I Bev 3), o vrsti prav-
nih ukrepov, ki naj bi služili čimprejšnji vključitvi-ponemčenju, ali pa so bili
usmerjeni k cilju izključitve nezaželenega dela prebivalcev Spodnje Štajerske.

Zelo pomembni so poleg že omenjenih navodil nadrejenih službenih mest
glede urejanja državljskih vprašanj za prebivalce Spodnje Štajerske pred-
vsem podatki, ki jih najdemo glede konkretnih vprašanj podelitve oziroma
razdelitve prebivalcev v posamezne kategorije, dalje kateri elementi so vpli-
vali na to podelitev, v primeru državljanstva na preklic pa vplivali na preklic
teh začasnih podelitev (I Bev 1).

Nadalje najdemo navodila in podatke glede vprašanj posebne delovne ob-
veznosti za zaščitence kot tudi drugih vprašanj v zvezi z njihovim posebnim
položajem (I Pol 1, RV).

Še posebno so zanimivi podatki, ki zadevajo ukrepe za utrjevanje nemštva
na gospodarskem področju, to je tendence pri prenosu posesti iz slovenskih
rok v nemške. Npr. prepoved preprodaje in dedovanja zemljišč po Slovencih,
težnje po izločitvi Slovencev, tako imenovanih zaščitencev, z vseh področij
gospodarskega delovanja, tudi pri opravljanju obrti in drugih služb itd. (I Gew
2, I — La, I — Gu). Glede inozemskega tretiranja zaščitencev kot tudi glede
vprašanj inozemcev sploh glej (I Pol 3, RV).

III. Vloga NOB, njegovo učinkovanje ter nacistični protiukrepi. — Glede
teh vprašanj je še posebno pomembno gradivo namestniku deželnega svetnika

do 1. avgusta 1943 pridržanih zadev (I Pol 1). Med drugim najdemo v tem sklopu tudi podatke glede napisnih akcij komunistov v juliju 1941 in ostrih protiukrepah, ki so temu sledili. Nadalje je ohranjen kronološki pregled partizanske dejavnosti v okrožju Celje za čas 1942—1944 kot tudi poročila orožniških postaj o partizanski dejavnosti v letu 1943. Precej poročil o partizanski dejavnosti je ohranjenih tudi pri oddelku za državno obrambo in vojaške zadeve (RV). Pri posameznih zadevah glede vojne škode so bila kot dokumentacija priložena tudi mnoga zelo pomembna poročila orožniških postaj, županov ali policijskih enot o partizanski dejavnosti v letih 1941—1945. V sklopu gradiva tega oddelka so poleg že omenjenih ohranjena tudi poročila orožniških postaj županom o partizanski dejavnosti v letih 1943—1945. Poročila se nanašajo predvsem na rekrutacije oziroma prostovoljno odhajanje v partizane.

Iz gradiva nekaterih drugih referatov oziroma uradov je razvidno, da je NOB vplival še na mnoga druga področja. Tako je kasneje, ko prerašča vedno bolj v vojaško silo, v vedno večji meri učinkoval tudi na področjih gospodarstva. Naj omenimo samo njegovo učinkovanje oziroma probleme, ki so nastajali pri odvozu in sečnji lesa zaradi nevarnosti partizanskih napadov v letih 1943—1944 (I — La). Nadalje glede nujnosti ukinjanja trgovin, trafik in obrtnih obratov zaradi bojazni pred partizanskimi napadi in to predvsem na področjih, v katerih so v vedno večji meri gospodovali ne Nemci, temveč partizani v letih 1943—1945 (I Gew 2, RV). Glede vprašanj vojne škode, ki je nastala prav po partizanski dejavnosti, naj omenimo samo napade na rudniške naprave, industrijske obrate itd. v letih 1941—1945 (RV).

IV. Poleg tega najdemo v gradivu vrsto podatkov, ki se ne nanašajo samo na Spodnje Štajersko, temveč tudi na Gorenjsko in na področja drugih okupiranih predelov.

Seveda bi mogel odstavke s tem in takim naštevanjem še podaljšati, toda to že ne bi imelo smisla, ker hrani arhiv IZDG pač tudi analitični popis vsega urejenega gradiva.

Na koncu naj le še dodam, da sem večino podatkov, ki sem jih uporabil pri prikazu področno organizacijskih sprememb na področju kasneje formiranega deželnega okrožja in pri prikazu postopnega preoblikovanja organizacijske strukture oziroma delovnih področij urada političnega komisarja v urad deželnega svetnika okrožja Celje črpal prav iz gradiva tega fonda (ZV — Og, predfondi, Dokumentacija namestnika političnega komisarja — deželnega svetnika).